

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

ВИДАВНИЦТВО ПРИСВЯЧЕНЕ НАУЦІ І ПИСЬМЕНСТВУ
УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОГО НАРОДУ

ВІПОРЯДКУВАВ

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ.

ТОМ VII.

(1895, кн. 3).

MITTHEILUNGEN DES SZEVCZENKO-VEREINES

aus dem Gebiete der Wissenschaften und der ruthenischen Literatur

REDIGIRT VON.

MICHAEL HRUSZEWSKIJ

BAND VII.

(1895, 3 B.).

У ЛЬВОВІ 1895.

Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

ОПИСЬ ПОДІЛЬСЬКИХ ЗАМКІВ 1494 р.,

подав М. Грушевський.

З кінцем XV в. в джерелах українсько-руської історії виступає категорія, що далі, особливо в протязу XVI в. займає першорядне місце і особливо недорівняне становище має в історії суспільних і економічних відносин — розумію різнородні описи (справоздання, інвентари, ревізії, люстрації) замків і королевщин. Правда, вони не однаково важні й цікаві — се залежить від кругу питань, на які мала відповісти така опись, кругу фактів, який брав такий ревізор чи справоздавець, але й навіть менш цікаві меж ними дають суму материялу для внутрішньої, суспільної й побутової історії, який ми в иньших джерелах лише крихтами збирати можемо.

До найраніших — взагалі не численних памяток сеї категорії належить опись подільських замків з р. 1494. Вона стала звісною не що недавно — скільки знаю, д. Олександр Яблоновський, заслужений робітник на ниві нашої історії, перший познав мив з нею світ в своїй розправі *Podole u schyłku XV w.*, друкованій в Атені 1880, VI—VIII, де користав з неї для характеристики переважно економічного й колонізаційного стану Поділя в XV¹⁾ в. Працюючи над Поділем, дістав я з архиву скарбового (Казенной Палаты) в Варшаві копію сеї описі²⁾ і покористав з неї в своїй монографії про Барщину (с. 65—7). Самий документ думав я умістити в дипломатарию подільским XV—XVI в., до якого збираю материяли кілька літ, але як виданне сього дипломатарія зтягаєть ся,

¹⁾ Поданими там відомостями покориставсь педавно д. Сіциньский в своїй праці про Камінець.

²⁾ За посередництвом проф. В. Антоновича, якому при сій нагоді складаю подяку.

то уважаю користним видрукувати сю важну памятку поки що осіб-но. Переховуєть ся вона, як згадано було, в варшавськїм архіві Казенної Палати, Архив старопольський, відділ 54, кн. 19; писана на аркуші перегнутім (т. зв. дудка), письмом недбалим тогочасним і займає 10 листків (від 103 до 113 — книга, як і иньші, оправлена на ново, з ріжних актів). Є се опись подільських замків Скали, Каменця, Смотрича й Летичова й їх доходів, споряжений при передаванню їх старості подільському Станиславу з Ходча; про Летичів там, правда, дуже мало, бо ревизор туди не поїхав з страху перед Татарами, як сам щиросердечно признаєть ся.

В вступній замітці я не маю заміру вичерпувати цілого запасу відомостей, які ми знаходимо в сій памятці, як тому що по часті се робило ся в згаданих вище працях, а головнійше тому що се в малій замітці й не можливо, бо в значній часті сї відомости в повній своїй цїні виступають лише при зведенню до купи з иньшими джерелами. Зазначимо лише побіжно кілька черт головнійших.

Передовсім опись дає нам ясну картину тяжкого, руїнного становища Поділя в тім часі. То був період интензивних нападів на Поділе его сусідів полудневих; при кінці версеня Татари, як оповідає Бельський, пограбували Поділе й Волинь й розбили королевський двір на повороті коло Вишневця. Перед тим, як довідуємось з реляцій московського агента в Криму, Стефан воевода молдавський двічі посилав сина „воевати“ Поділе й пропускав тудиж двічі турецьке військо¹⁾; мабуть до одного з сих походів належить звістка, що військо волоське напало несподівано на подільські краї, взяло чотири чи три замки, попало і багато осад, побило людей й позабрало в неволю разом з худобою й ріжною здобичею.

Сі погроми волоські мали глибошу причину в тогочасній польсько-волоській політиці, але опись об'ясняє їх також сусідескими зачепками: „коли селяне (в Лясковиці) спитали боркулаба хотинського, нащо він сказав се зробити“, (той сказав:) „тому що воевода подільський забрав у мого пана, воеводи волоського, 100 волів і 7 півбочок грецького вина“.

Становище Поділя по тих находах ілюструє наша опись, зложена при кінці 1494 р. Дуже воно виглядає смутно. Так в околиці Скали з семи сел замкових три (Озерани, Жилинці, Угринковці) були так страшно спустошені Татарами й Волохами, що не зостало

¹⁾ Бельський в вид. Туровського II р. 894, Сборникъ истор. общества т. ХLI с. 181, порівняй мартиролог подільских руїн в моїй монографії про Барщину с. 65.

²⁾ A. Jabłonowski — Sprawy wołoskie za Jagiellonów (Żródła t. X.), Akty p. 33.

ся й одного чоловіка, в четвертім (Лояновцях) десять дворич стояло пустими, а решта селян мала свободу задля татарського погрому. В околиці Камінецькій згадуться лише два села, й обидва зруйновані Волохами — боркулабом хотинським: в однім було 50 дворич, лишилося лише 11, і з тих задля руїни не приходиться жадного чиньшу; теж і в другій. В околиці Смотрицькій з семи сіл два ще давніше опустіли, три того року Татари зруйнували. В околицю Летичівську, як згадано, ревизор навіть поїхати не одваживсь *propter timorem Tartarorum*.

Щож супроти сих страшних руїн ставляла польська колонізація державна? Гай-гай! В Скалі стіни не мають заборол, пообгнивали так, що вийти на їх ревизор не міг, артилерія складалась з 11 гаковниць і 3 фуклерів, до сих ревизор не міг і доступити, бо стояли двоє на стіні, а вийти не можна: сходці погнили. В Смотричу одна частина замка забудована на ново, де стояли комори міщан і шляхти для ховання річей, а друга — стара й зруйнована, гармата складалась з 7 гаковниць і фуклера, що стояли над воротами в коморі престарій. „Столичне місто Камінець“, *antemurale Christianum*, як его звали, головна твердиня цілої південної границі, так представляється у ревизора: „сей замок майже весь зруйнований, зруйнований“, „все майже будованне замкове зруйновано, знищено, зруйновано, всі кутки порожні, так що сором таке писати чи казати про такий визначний замок“; не ліпші від того й стіни. Артилерія значна, але припасу до неї небогато; щож до запасу для людей, то в одній коморі ревизор „не знайшов ані хліба ані пиття, тільки сморід і все таке“, і нарешті зауважає: „знайшлося два бики за два злотих, а запасу ніякого, ані мяса, ані муки, ані солоду, ані збіжа, ані овочів, ані кавалка хліба, ані міри соли, ані пива, ані меду, ані паши коням в замку, чи на гумні, тільки два стоги сїна на полі“. Тож була що до того підстава для жарта, який знаходимо тут же на особному клаптику: навязуючи до звісного прислів'я про „польський міст“, невідомий каламбуріст пише, ніби цитуючи папу Григорія Великого: „міст польський, жовнір австрійський, черниця баварська, віра угорська, рада литовська, віра пруська, побожність руська, піст німецький, будівля Скали й Каменця — все се нічого не варто“.

При таких небезпечних обставинах життя цілком зрозуміло, що ми достереігаємо лише незначні сліди чужої колонізації, що в відомостях описі виступає так сильно елемент руський. Межи міщанськими йменнями Скали виступає на яких 70 імен, окрім ландвійта Станіслава, ще 3—4 імення більш-менш певно польські (Войтко, Мазурова, Миклашова) і кілька непевних (Михно — пор. Михно

в Київській літописі під р. 1174, Янеч — пор. Яня київського, Михаль, Marczin). В Каменці була більша колонія польска, на жаль не маємо реєстра імен, але цікаво, що тут в замку приходиться руська церква (ecclesia Gregorum), де править ся щоденна служба rittu gutenico sive greco і то під страхом урядової кари за упушення — одної копи грошей. Про села нема чого й казати — де й приходять, то лише ймення руські.

Виключивши пополохи, небезпечність, становище селян було не зле. Одиницею господарською було дворище, агеа (більший ґрунт), і на дворищі виступає по одному господарю (хоч то властиве могла бути й господарська спілка, більша родина з приймами, спільниками). Худоби досить, і взагалі селянство виглядає заможнo. Оповідуючи про с. Лясковицю, де до погрому волоського було 50 дворищ, ревізор каже, що боркулаб хотинський забрав у селян звідти 400 овець, 520 коней, 300 свиней. З с. Крогульця забрано було — у одного селянина 10 волів і 14 корів і чверть меду, у другого 5 волів, 5 корів, дві свити й 7 сорочок, у третього 5 волів і 6 корів, у четвертої — вдови 5 волів, 7 корів і 2 коней, у пятого 6 волів, 5 корів, 2 коней.

Дуже цікаві, бо найраніші для Поділля, відомости про селянські податки й обовязки. В с. Пятничанах кожде дворище дає 10 грошей широких, бочку віса й 3 третиники пшениці, по 2 курей, 20 яєць; окрім того давали, як скрізь, медову дань і мабуть щось робили (хоч про се нема згадки). То мабуть була загальна норма в околиці Скальській, бо тіж числа виступають в зруйнованім селі Лояновцях, „як вийде свобода“, а хоч нема тут 10 грошей, то певне — з недогляду. В камінецьких селах через зруйнування не дають ніяких чиншів, „тільки роблять замкову роботу, коли їм скажуть“. В околиці Смотрицькій в с. Білій платять на св. Мартина 7 грош., по 16 денарів рахуючи, 1½ бочки віса і пів бочки пшениці, сир і 20 яєць на Пасху. В другім селі — Личкові платять 7 грошей, 1½ бочки віса, ½ корця пшениці, сир і 20 яєць. В Скалі міщане платять по 10 широких грошей, хто оре ґрунт, і по 8, хто не оре. В Каменці платилось з лану по золотому.

На жаль не можемо звести селянських податків, не маючи поданої ціни хліба. Але все таки наведу для порівняння податки з Камінецьчини середини XVI в. (в ілюстрації 1564 р.) — в с. Переворотю, де селяне „сидять на чиншу урочнім грошєвім“, платять ся з господарства по 2 злотих і 2 гр. подимного, по 2 курей і 20 яєць, окрім дані від овець, свиней і пасік; загально приходиться ся на господарство всего звиш 6 злотих; в сусідних селах — Го-

лоскові й Киптинцях приходить по 5 зл. В східнім Поділю (Барщині) завдяки істнованю стації, на господарство приходить 9—10 зл.¹⁾. Тимчасом вартость абсолютна монети не зменьшилась за той час і в двоє, а широкий гріш числивсь на $\frac{4}{3}$ звичайного.

Нарешті зауважу, що виступають в описі в сільських громадах в атамани, также як в сусідній Галицькій землі, а поруч них виступають слуги. Зверну ще увагу на вказівку про отумерщину — (manus mortua — Crassieyow).

На сьому кінчимо уваги. Копію описі я порівняв з оригіналом підчас останньої подорожи до Варшави. Друкуєть ся вона без усяких перемін (тільки ріжницї u і v, що уживають ся без ріжницї, в латинських словах я не достерегав); в () взяти букви з скорочень оригінала, в [] — додані з контексту, яких в оригіналі нема.

Львів, 26 червня с. ст. 1895.

Castrum **Skala** resignatum est dno Stanislae de Chodecz, capit. halicziensi feria quarta post festum sancte Katherine proxima 1494.

In primis murorum defendicula nulla, alias lessowanye.

Item in castro edificia: penes valvam edificium ad modum stube magne, sed neque tectura, neque fenestra, neque hostium, nec fenestre.

Item in cornu castri penes dictam stubam sive edificium tres camere nobilium.

Item stuba nigra, in qua fornax bona nigra, due mense, quatuor scampna et media tunna aceti.

Item ante stubam palacium destructum, ruptum, minosum, in quo pendent septem baliste nullius valoris et octava balista — arcus seorsum et szocho seorsum. In eodem palacio quatuor scampna et cimba pro piscatura et cipus iacent.

Item sub stuba nigra est reservaculum, sive camera, alias spyzarna, in qua sunt tria lintria, alias koryta, vacua, frusta salis in uno lintreo salis colomiensis et sepum ad quantitatem unius lapidis.

Item tela, alias szypy, unum vas alias byrzwyenyca, alias po polsku czwarthka.

Item ibidem brzechvy ad existimacionem unius capecie.

¹⁾ Барское старство с. 128, Архивъ Юго-Западной Россіи VII, II. 171.

Item pulveris pixidarum vas parvum non plenum, alias byrzvye-
nicza etc.

Item in alio vase eciam pulveris modice et in saccullo de corri-
gio totidem.

Item globi pixidarum tam parvi quam magni, alias kulky, modici.

Item clavi pro scindryliis, alias gontowe, ad existimacionem duo-
rum millium.

Item sub nigra stuba celarium, in quo reperi quatuor tunnas
cervisie magnas et duas tunnas vacuas, szzetvassch sive drybusch,
dzberlyg, canterus ligneus et tres ciphi lignei, alias rostuchany.

Item alba stuba bona clonowa, fenestre papiree, fornax mediocris
de albis, mensa parva bona, tria scampna magna penes parietes, alia
duo scampna parva ante stubam; palacium bonum cum secreto.

Item in eadem stuba XI hakounicz et XII-a fracta et destructa;
prochownicze tres, ffoglari tres.

Item lucibulare ferreum bonum. Apud quodlibet hostium catene,
skobly salve.

Item a stuba alba ad nigram est gradus sive transitus etc.

Item sub alba stuba est camera sive spycherz, in qua sunt duo
reservacula alias szasyeky vacui.

Item carluby sex vacui.

Item in eodem spycherz celarium, in quo reperi modicum de
rapis et vas caulium, alias drybussch.

Item in alia camera sub eadem stuba parum carniū ad taxam
quinque grossorum et vas in quo carnes salsati solent, in quo reperi
duas porciones carnis bovine.

Item supra muros duo foglari sunt de numero istarum pixidum;
sed ascendere super muros non potui propter minosos gradus et se-
mitas murorum.

Item duos boves nigras reliquit dominus palatinus Podolie ibidem
in valore unius marce et porcus satis levis, tres ancas et XII gallinas.

Item in castro sunt camere civium et nobilium, in quibus habent
res suas sive deposita tempore necessitatis, et sunt tres.

Item in oreo remanserunt quatuor cumuli, alias stogy, avene,
tritici duo stogy, stok ordei.

Item stabulum pro equis ante castrum, in quo XL-ta equi stare
possunt.

Item braseatorium, alias browar, cum vasis pro braxacione cer-
visie, alias due kadzy, koryto, kossz, pywny kocziel.

Proventus castris et opidi Skala:

Item in primis allodium bonum, sed pro hyeme non cultum, non satum, nulla peccora, nulli equi, non ance, non galli, neque pullus repertus est, omnia desertata et domus allodialis desertata.

Item theoloneum salis, a quolibet curru salis, in quo duo boves vel quatuor trahunt, lapidem salis colomiensis dare solent.

Item a quolibet curru mercanciarum, de Camyenyecz in Leopolim transeunti, quomodocunque sit oneratus, per quatuor denkas; sed de civibus camenecensibus a curribus ipsorum per duas denkas; alii omnes per quatuor denkas.

Item omnis opidanus in Skala, qui colit agrum, solvit X gr. latos, et qui agros non habent, solvit quilibet seorsum per octo latos gr.

Item duo molendina aquatica, unum in medio milliari a Skala, in quo brasea molunt, aliud in Loyanoweze, in quo frumenta communia molunt, prout in villis inferius scriptis reperientur.

Opidum Skala, in se continet domos et agros possessionatos:

Item Swiathkowiez colit agrum, sol[vi]t X latos,

Item Kunassowa solt X latos,

Item Chrolecz solt X latos,

Item Stephan solt X latos,

Item Thimass solt X latos,

Item Naum solt X latos,

Item Vassicz Helie X latos solt,

Item Dyak X latos solt,

Item Olexandro X latos solt,

Item Janyecz X latos solt,

Item Mychno X latos solt,

Item Coyko X latos solt,

Item Czurilo X latos solt,

Item Cuszmya X latos solt,

Item Janko X latos solt,

Item Lewko X latos solt,

Item Panassovagya X latos solt,

Item Hryn X latos solt,

Item Dymyter X latos solt,

Item Panassth X latos solt,

Item Hawryszowyecz X latos solt,

Item Sydor X latos solt,

Item Kosska X latos solt,

- Item Michal X latos solt,
Item Trusch X latos solt,
Item Stephanycz X gr. latos solt,
Item Zynkowycz X latos solt,
Item Lawer X latos solt,
Item Myedor X latos solt,
Item Syemko X latos solt,
Item Olipyer X latos solt,
Item Petrassch X latos solt,
Item Mychnova X latos solt,
Item Vassko X latos solt,
Item Iwan Lyssy X latos solt,
Item Marczyn X latos solt,
Item Charko X latos solt,
Item Vchovagya X latos solt,
Item Ignathko X latos solt,
Item Skuravovicz X latos solt,
Item Bobrek X latos solt,
Item Svyszczowycz X latos solt,
Item Kostuk X latos solt,
Item Smykowicz X latos solt,
Item Stan. lantwoyth X latos solt,
Item Dmytrzcz X latos solt,
Item Mali Dyaczek X latos solt,
Item Ivanowa Holopothyleza X latos solt,
Item Kalavr X latos solt,
Item Meressko X latos solt,
Item Voythko X latos solt,
Item ibidem, qui non colunt agros:
Item Marczin octo latos grossos solt,
Item Manczvl octo grossos latos solt,
Item Hanusskov octo latos solt,
Item Kythyczyna octo latos solt,
Item Jakym octo latos solt,
Item Chorzytomyecz octo latos solt,
Item Clvnovagya octo latos solt,
Item Steczko octo latos solt,
Item Hvssaczka octo latos gr. solt,
Item Polypan octo latos solt,
Item Mazvrowa octo latos solt,
Item Vychtowa de media area quatuor latos solt,

Item Miklassowa octo latos solt,
 Item Vollossowa octo latos solt,
 Item Ivachno octo latos solt,
 Item Myedzwyecz octo lato solt,
 Item Szachnowycz octo latos solt.

Ibidem in antiquo opido octo aree deserte.

Item in novo opido alias na Nowym rynku XX aree possessionate, sed habent libertatem, et X aree deserte ibidem.

Item ibidem est advocacia, que habet tercium denarium omnium censuum de opido.

Item ibidem theoloneum ad existimacionem aliquando XXX sexagenarum rutenicarum, et quelibet sexagena valet XX latos grossos, aliquando XX sexagenarum.

Summa censuum de opido XVIII marce minus VIII grossis.

Item ville ad Skala pertinentes:

Villa Pyathnyczany, habet in se areas sive kmethones possessionatos, quilibet eorum seorsum solt per X latos grossos, per tunnam avene et per tres trzeciynyky tritici, per II gallos et per XX owa pro festo Pasthe.

Item kmethones in villa hy sunt:

Item vataman, alias Fyedor in area,

Item Radecz in area,

Item Iwan in area,

Item Syenko in area,

Item alius Iwan in area,

Item Climk(o) in area,

Item Michael in area,

Pop liber,

Item Onaczko in area,

Item Steczko in area,

Item Volosch in area,

Lauryn, qui non colit agrum neque laborat, solvit X latos gr.

Item molendinum in eadem villa, sed hoc tempore non molit propter destruccionem et stangnum exile ibidem, quod non venditur, sed pro mensa pisces pranduntur.

Ibidem prata, dicta syanozaczy et XII deserte aree.

Item villa Z a v k o v y e, de qualibet area possessionata pari modo solt, sicut et superior villa.

Ibidem kmethones sive aree possessionate:

In primis Phylimon in area,

Item Iwan in area,

Ibidem aree deserte octo.

Item villa Crassieyow — in illa unus homo Anthon, qui solt de area sicut supradictarum villarum unus de kmethonibus.

Ibidem aree deserte quinque.

Ibidem est servus antiquus dictus sluga.

Item dominus palatinus Podolie recepit de Zavkouye quatuor boves et quatuor vaccas post manus mortuas et agros desertos fecit, quia et frumenta tollit.

Item de Pyathnyczany recepit duos boves remortuos.

Villa Loyanowicze habet libertatem propter destructionem Tartarorum, et sunt in ea hy kmethones in areis possessionatis:

Item Vassiel vataman,

Item Vassiel Mylossevicz,

Item Ryczko Volosyn,

Item Ivanyecz Rogala,

Item Massko,

Item Maliss Mali,

Item Fedor,

Item Onaczko,

Item Zan Lewa,

Item Stanyecz Ostawko,

Item Passko Mlynarz,

Item Ryczko Hrynyecz,

Item Andrey,

Item Kvylylo sluga, qui servit equo,

Item Radzecz,

Item Syenko.

Ibidem X aree deserte. Et postquam libertas expirabit, solt quilibet seorsum per tunnam avene et per tres trzeczynyky tritici, per II gallos, per XX owa pro festo Paste.

Villa Jesierzany,

Villa Zylyncze,

Villa Vchrynkowcze.

Iste ville omnes sunt desertate per Tartaros et Valachos ita, quod nullus homo ibi habitat. Ibidem anno presenti quatuor tunne de melle fuerunt recepte et quelibet tunna vendita per XIX florenos.

Querele in alio registro continentur, est ita v(eru)m.

1494. Castrum **Самуенуецз** est resignatum sabbato in vigilia sancti Andree apostoli.

Istud castrum est in fere totum ruptum, destructum, prout hoc lacijs inferius patebit. In primis in dicto castro: stuba magna cum fornace terreneo, in qua sunt robora bona, licet antiqua, sed desuper tectura ruinosa, et malum palacium ante stubam, super quo palacio eciam tectura mala.

Item in eadem stuba quatuor mense ex asseribus more castri, alia parva et mala, alia rupta per medium, quinque scampna penes parietes et duo ante mensas et aliud parvum.

Item in eadem stuba lucibulare in medio stube pendet, de cornibus cervi paratum.

Item in eadem stuba pixides in pariete, alias hakownicze, triginta due et stampel unum ad modum veru, quo pulveres tridunt in pixides.

Item due lopathky ferree super corules imposite, quibus sippant pulveres in pixides et machinas¹⁾.

Penes hanc stubam sive palacium est ecclesia Grecorum, in qua singulis diebus dominicis canitur missa rittu rutenico sive greco sub pena unius sexagene.

Item est et alia domus penes domum et stubam magnam, in qua est ex una parte reservaculum, sive camera. alias spyzarnya, in qua nil reperi preter duos linteres alias korytha; sub eadem camera est celarium, in quo nil reperi: non panem, non potum, ymmo fetorem et reliqua etc.

Ante celarium quatuor actualia vacua iacent non bona, kolyg pywny y kossch pywny.

Ex opposito celarij in eadem domo est camera sive reservaculum, in qua sunt tela, pulveres machinarum et alia inferius scripta:

In primis baliste duodecim mediocriter bone et nonaginta male, fracte, nullius valoris.

Item ibidem quindecim rucznicze fracte, alias zaskodne, que stipendarii, dum ibi fuerunt, reposuerunt in castro.

Item hakownycz ibidem reperi quinque bonas et unam fractam

¹⁾ На окремих клаптику паперу, приліпленім тут: Tot vasa spunthw, sagitarum, alias szchypw, pulverum in tesauo ecclesiastico ad beatam virginem continentur et reservantur: item duo vasa spunthi, item quadraginta vasa et unum vas sagitarum szchypw, item undecim vasa cum medio pulverum (трохи вище — sunt hec). Item ecclesia sancte Marie in Самуенуецз regale do (дажі урвано той впадоць).

Item kolky sive glothy ferre pro parvis pixidibus, modice; alie vero — pro machinis et tarasnicze — lapidee; kule sunt non multe, non modice.

Item machinarum pulveres in duobus vasis, alias w byrznyevy-znach, per medium, noviter recepti, et unum vas plenum, alias beczolka.

Item novem vasa tela alias zypow — byrzvynecicze sive beczulky, et in linterio, alias w koriczie, tela, ad existimacionem duarum capeciarum, et brzechew ad existimacionem unius beczulka sive byrvyenicza. Supra hanc cameram est et alia camera pro habitacione familie; super eadem domo tectura mala, rupta.

Est et alia domus, sive gaza, alias spycherz, in qua sunt due camere, in quibus nihil reperi preter aliquot katluby vacui.

Sunt duo boves in valore II florenorum, item nulla victualia, non carnes, non farine, non brasea, non frumenta, non legumina, non bucella panis, non modium salis, non cervisia, non mel, non pabula pro equis in castro et in oreo reperta sunt, preter tres cumulos alias stogy feni in campo; ymmo tota edificia fere rupta, destructa, evacuata sunt, omnes anguli vacui, ita quod vereor de tam insigni castro talia scribzre vel dicere.

Item est penes hanc gazam alia domicula, in qua est stubella parva alba mala, intus argilla dealbata, alias lepyona. In hac stubella est mensa parva et tria scampna et fornax ex albis cum duobus orificijs alias czeluszcy, ita quod propter magnum fumum fit parskosch. Est secretum penes dictam stubellam et hostium ex stubella; ex opposito fornax, ubi nimius fetor. Ante stubellam est palacium parvum et due camere penes palacium. Ex opposito stubelle est caminata parva pro uno homine satis honesta tibi soli (sic), cum secreto.

Item est et alia domicula parva, noviter parata pro mansione unius viri, in qua stubella parata, sed nondum in illa fornax est facta; est et palacium ante stubellam.

Item sunt szramby de robore quercino parati, incipiendo a turri, que stat versus civitatem, usque ad murum, ubi Vyetrzich bozy brat lapsus est, cum turri supra sramby, nulla tectura neque lessszovanye.

Est et modicus murus versus campum penes sramby et turris, ex lapidibus munita, satis bona, sed vetusta, super qua custos sive tibicina moratur, tectura super dicta turri mala, lacerata, nye obyta.

Item penes hanc turrim sunt isthbycze sive sramby, super quibus sramby fuerunt kossly, sed iam corruerunt, et tectura nulla; ab istis isthbycze est eciam modicus murus malus usque ad valvam aliam castri, que est a campo versus Scala. Super hunc murum sunt camere sive custodie, alias strosnicze, mediocriter reformate et alie nul-

lius valoris. Supra valvam predictam mediocris reparacio, penes hanc sunt edificia pro tuicione parata usque ad fossatam, versus civitatem in locis, sed ascensus ad illa malus. Ibi est puteus, a fundamento munitus et supra de lignis reparatus, sed aqua in inferioribus terre, sed de isto puteo sine fonte aqua non recipitur.

Eundo a valva campestri ad valvam civitatis est domicula supra fossatam castrensem, ubi pixidarius manere solet, qui propter defectum exivit foras.

Est domicula eundo a turri campestri, rupta, mala, minosa, in qua sunt due camere foraminose.

Est stuba antiqua magna, supra quam nulla est lectura. Penes hanc stubam est coquina satis honesta, licet minosa.

Est penes coquinam stuba nigra, in qua custodes se calefaciunt, mediocriter bona, sed tectura mala.

Item penes hanc stubam sunt edificia nowa, bene tecta, in quibus est edificata stuba, et fornax ante stubam bona, in qua pistatur panis. Penes hanc fornacem est braseatorium alias browar, in quo sunt caldear pro cervisia braxanda y dwye kadzy.

Item penes hec edificia est turris versus civitatem, bene tecta, sed extra non circumscita, alias nye obyta.

Eundo de castro ad civitatem sunt stabula equorum mala.

Est et domicula portuarij penes valvam castris, que est circa pontem.

A fossata versus civitatem usque ad fossatam versus Choczym est campus et ruppes sunt ex opposito turris a Scala eundo. Ibi dominus Sczesny voluit facere fossatam a campo et fregit ruppem cum magno labore, et est iam ibi fossata facta ad altitudinem duorum virorum aliquibus locis, in alijs magis, in alijs minus, sed propter duriciam lapidum sive ruppis cessavit a labore.

Proventus castris Camyniecz.

In primis de civitate, de advocacia Armenorum sedecim sexagenas numeri polonicalis pro festo Epifanie solverunt.

Item de advocacia Rutenorum duodecim sexagenas eciam polonicales pro dominica conductus Pasche solverunt.

Item de torculari cereo Rutenorum quatuor sexagenas polonicales pro festo Petri et Pauli solverunt.

Item de laneis Armenorum et Rutenorum decem sexagenas polonicalis numeri solvunt pro festo sancti Martini.

Item habent agros insimul Ruteni et Armeni ad existimacionem quinquaginta laneorum.

Item de laneis Polonorum, qui eciam sunt quinquaginta, decem sexagenas polonicales, de quolibet laneo per florenum pro festo sancti Martini solverunt.

Item triginta unus mercator de omni plebe, quilibet seorsum solvit pro singulis quatuor temporibus per septem gros. cum medio numeri polonicelis.

Item pannicidia Lechitarum viginti unum, de quolibet seorsum per medium florenum pro quatuor temporibus singulis solvunt, et unum desertum pannicidium, de quo ab aliquot annis non solverunt.

Item pannicidia Armenorum novem, eciam per medium florenum pro quatuor temporibus singulis solverunt a quolibet seorsum.

Item de macellis sutorum Lechitarum solverunt sexagenam polonicalem cum quatuor grossis polonicalibus pro quatuor temporibus singulis.

Item de macellis carnificum, que sunt novem, solverunt a quolibet seorsum per florenum semel in anno.

Item a qualibet taberna Armenorum et Rutenorum per septem gr. cum medio solverunt singulis quatuor temporibus, que taberne hoc anno fuerunt decem, sed non omni anno fit unanimiter, vel minus vel magis.

Dominus palatinus Podolie michi dixit, quod cives abstulerunt macellas panum a castro et soli tollunt censum predictum. Postquam ipsos requisivi nomine vestre maiestatis, negaverunt et dixerunt, quod ista macella [non] fuerit ad castrum.

Item sutores Armenorum et Rutenorum solvit quilibet seorsum per calceos laboris eorum in castrum post festa Pasce, sed numerus illorum nescitur, quia aliquando magis, aliquando minus.

Item decima apum per universam Podoliam de villis regalibus, ista decima non omni anno fit equaliter, hoc anno fuerunt duodecim tunne mellis de omni tenuta Cameneyczensi, et quelibet tunna vendita est per decem novem flerenos hungaricales.

Theoloneum non equaliter fit, didici tamen ab isto viro, qui a multis annis exigit teoloneum, quod non extendit magis ad ducentos florenes, aliquando magis, sed post hanc cladem pestis si se extendet ad ducentos florenos.

Item molendinum iuxta informacionem certorum virorum poterit dare panes et cervisiam pro viginti vel modico plus personis per annum.

Ville ad castrum Camyenyecz:

In primis villa Laskovicza, habet in se kmetones possessionatos, sive areas:

In primis Hrynyecz sluga, Harilo vataman, Pasko Iaczko, Luca Fedor, Hradzicz, Choczko, Olexina, Lassar, Ignathy Ffedor, Pigulka, Pop. Ista desertata et spoliata per Valachos, et nullum solverunt censum, sed sunt obligati ad omnes labores castrum.

Capitaneus Choczinensis de ista villa recipere mandavit communia peccora: quadringenta oves, quingentas viginti equos, tricentas scrophas preter res domesticas.

In ista villa quinquaginta erant aree possessionate, et nunc prout in registro continentur.

Quando per istos kmetones capitaneus choczinensis requisitus fuit, quare hec facere iussit, — „eo quia palatinus Podolie recepit domino meo, palatino Valachie, centum boves et septem vasa vini greci, alias polkuffky“.

Villa Krogvlec — ista villa est spoliata de omnibus rebus, sicut et Lasskovicza, uno tempore per capitaneum choczinensem et per homines sui capitaneatus. Isti sunt kmetones in Krogulecz:

Lubyan, cui recepti sunt decem [boves] et quatuordecim vacce et quartale de melle.

Alius kmeto Phyetko, isti kmetoni receperunt quinque boves, quinque vaccas, duas tunicas et IIII camisias.

Item Lewko kmeto, cui receperunt quinque boves et sex vaccas.

Item vidua Olexa, cui receperunt quinque boves et septem vaccas et duos equos.

Item kmeto Jezyp, cui receperunt sex boves, quinque vaccas et duos equos; eidem homines de Choczum violenter receperunt viginti mellifidia apum et omnes res domesticas dictis kmethonibus receperunt. Isti kmetones nullum dant censum, sed omnes laborant labores castrum, quociens ipsis mandatur.

Machine magne castrum Camyenyecz sunt iste:

Item machine undecim: una magna tarasnicza, quatuor poltarasnicze, machine quatuor modice, minores quam magna tarasnicza, due polhufnicze.

Iste machine sunt locate in his locis: ista magna tarasnicza est locata penes turrum castrensem versus civitatem cum alia minori, sed lectus illarum mali sunt; alia machina similis huic minori est in arce, alias w baszie, w szrabogyen in lecto; alia pixis, sive machina, iacet penes arcem pefatam versus campum sine lecto p[rope] alias polhufnicze,

ad modum mosgerz; alia machina similis prime inferiori stat in parte castris versus civitatem; alia pixis, alias polhufnicza, stat circa rotham fontis sive putei castrensis, et poltarasnicza in quadam basta secus fontem; alia penes coquinam, due super turribus versus campum et versus civitatem; mosgerz in domicula pixidari iacet sine lecto ¹⁾).

1494. Castrum **Smotricz** est resignatum feria quinta ante festum s. Nicolai proxima.

Hoc castrum in se ex una parte minosa habet edificia et vetusta, ex alia parte sunt edificia ex optimis roboribus quercinis parata, de novo erecta, in quibus opid[an]i et nobiles loci illius habent cameras pro conservacione rerum suarum necessitatis tempore et fere occupaverunt medietatem castris.

Arma et defencicula et victualia castris:

In primis septem hakownicze et octavus foglarek in nigra stuba, que est supra valvam introitus castris, intus munita muro vetustissimo. In ista stuba nigra iste hakownicz sunt per me reperte et alia inferius scripta, dwa stampa ferrea, kulek ad existimacionem unius capecie.

In eadem stuba mensa bona, scampna duo penes parietes et tercium ante mensam.

Ibidem pulveres pixidarum in sacco de corrigio modice.

Item in valva stat foglar in lecto super rotis et aliud supra valvam turris.

Ibidem baliste in valva pendent novem veteris artis, sed nullius valoris, et septem fracte.

Item in spyzarnya byrvyenicza pulverum pixidarum, in alia byrvyenicza pulveres eedem ad existimacionem unius olle vasis vini.

Item tela due byrvyenyecze: una plena, alia non plena modicum.

Item kule lapidee pro foglari XC.

Item pisum tunna cum media minor, pars nigri quam albi.

Item tunna tritici.

Item semen canapi ad existimacionem cori cracoviensis.

Item byrvyenicza pultes ordeaceas.

¹⁾ На окремім клаптику паперу старанним письмом к. XV або 1-ої пол. XVI в. написано: Pons polonicalis, miles australis, bavaria monialis, fides hungarica, consultacio lithvanica, Prutenorum religio, Rutenorum devocio, Almanorum ieiunia, Skala et Kamyenyecz edificia — nichil valent omnia, h. Greg. II Moralium. Клаптик уміщений тепер серед опису Смотрицького замку. Автором цього жарту міг бути сам ревізор бо і в описі подибуємо жарти (як nil inveni ymmo fetorem), та рямі: non oves non boves etc.; villa Czernna Chusta — yescze za Odrovasscha putha.

Item farina plus quam media tunna.

Item avena tunna cum media.

Item sal ad existimacionem cori crac.

Item supra spyzarnia sunt octo parne lardi illius provincie et aries excoariatus.

Item in cellario duo octualia cervisie plena, in tercio per medium.

Item media tunula aceti. Duo octualia vacua et dribusch vacuum et II dribuszy caulium et rappe ad aliquot coros.

Proventus opidi et villarum:

Item tempore domini Odrowassch quilibet opidanus dabat bovem in tercio anno et singulis dant decimam mellis illi qui apes habent.

Item molendinum sub castro mediocriter bonum, ita quod panis neque cervisia ex ipso non sufficiet pro XXVI personis per annum, iuxta existimacionem anni presentis, propter pestem et desertacionem.

Item stangium, quod castrum ex ipso pisces pro mensa habere potest, sed non pro vendicione.

Allodium sub castro non cultum, non satum, edificia desertata et destructa; in dicto allodio nulla peccora vel pecudes preter quinque porcos, non oves, non hoves, non pulli, non ance nihil etc.

Villa Byela — habet in se quatuor areas possessionatas, de quilibet seorsum solverunt pro festo sancti Martini per septem gr. in dencis, et quilibet grossus valet quatuor denkas, et denka quatuor denarios, tunnam avene cum media, mediam tunnam tritici et pro Pasca per caseum et XX owa. Est ibi vataman et sluga. Est ibi stangium vatam[an]i, sed de castro piscant pisces quando opus est, hoc est de iure.

Villa Czermna Chusta — yescze za Odrovasscha pusta. Ibi nulli proventus sunt.

Villa Oknyna — eciam a tempore Odrowasz deserta.

Villa Lyczkow — habet in se areas possessionatas octo cum vataman, quilibet ipsorum seorsum solvit per septem gr. in dencis, per tunnam cum media avene, per medium cori tritici, per caseum et per XX owa ut supra.

Villa Tatarsky Makorow — desertatata hoc anno per Tartaros. Ibidem est stangium non magnum, quod potest dare pisces communes circa dimissionem tria actualia.

Villa Trichowcze — hoc anno deserta per Tartaros.

Villa Loskowcze — hoc anno deserta per Tartaros; de ista villa sunt duo homines more inquilinorum.

Est etiam ibi proventus: decima scropharum et mellis. Hoc anno duntaxat cum media actualia de melle.

Opidum **Laticzow** cum tribus villis. Penes opidum est molendinum, est stangium bonum et allodium, sed nec cultum neque satum.

Villa **Laticzow**.

Villa **Leniszow**.

Villa **Harbaszow** — ibi est molendinum et stangium mediocriter bonum. Est ibi etiam decima mellis et scropharum.

In istis bonis non fui propter timorem Tartarorum, sed dnus Stanislaus capitaneus debet omnes proventus opidi illius dirigere vestre maiestati.

Ibi anno presenti duo duntaxat actualia mellis fuerunt.

